

YK vammaissopimuksen näkyminen palveluiden soveltamisessa

Kaikkien yhteinen maailma -seminaari 9.9.2023

Jutta Keski-Korhonen

Vaikuttamistyön johtaja

Kehitysvammaisten Tukiliitto

YK:n vammaissopimuksen rakenne

- Sopimuksessa 50 artiklaa
- Artikloita 1-9 sovelletaan läpileikkaavasti koko sopimukseen
- Sopimuksen tarkoitus: **edistää, suojella ja taata täysimääräiset ja yhdenvertaiset ihmisoikeudet** kaikille vammaisille ihmisille sekä edistää vammaisten henkilöiden **synnynnäisen arvon kunnioittamista**.

Artiklat 10-31...

- Käsittelevät sitä, **mitä valtioiden pitää tehdä**, eli vammaissopimuksen edellyttämät kansalliset toimenpiteet
  - Artikla 10: oikeus elämään
  - Artikla 11: vaaratilanteet ja humanitaariset hätätilat
  - Artikla 12: yhdenvertaisuus lain edessä
  - Artikla 13: oikeusjärjestelmän saavutettavuus
  - Artikla 14: henkilön vapaus ja turvallisuus
  - Artikla 15: vapaus kidutuksesta epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta
  - Artikla 16: vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä
  - Artikla 17: henkilön koskemattomuuden suojeleminen
  - Artikla 18: liikkuminen ja kansalaisuuden vapaus
  - Artikla 19: eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä
  - Artikla 20: henkilökohtainen liikkuminen

... artiklat 10-31

- Artikla 21: sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti
  - Artikla 22: yksityisyyden kunnioittaminen
  - Artikla 23: kodin ja perheen kunnioittaminen
  - Artikla 24: koulutus
  - Artikla 25: terveys
  - Artikla 26: kuntoutus
  - Artikla 27: työ ja työllistyminen
  - Artikla 28: riittävä elintaso ja sosiaaliturva
  - Artikla 29: osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään
  - Artikla 30: osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun
  - Artikla 31: tilastot ja tiedonkeruu
-
- Suomi on hyväksynyt sopimukset, joten se on voimassa myös Suomessa.

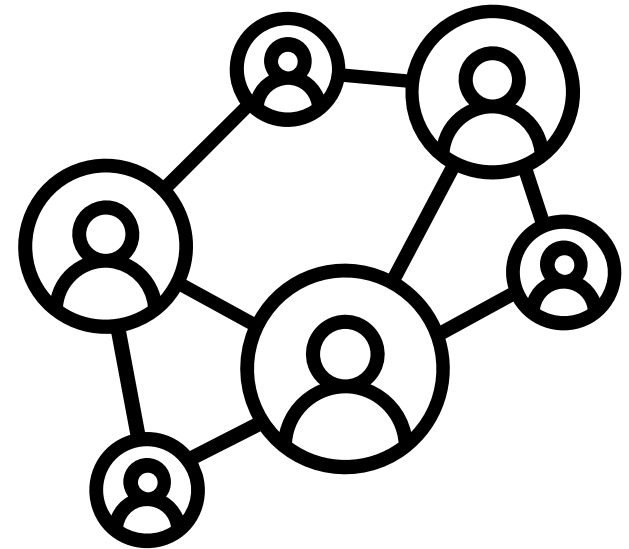
Tarkoitus (artikla 1)

- ”Edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnyntäisen arvon kunnioittamista.”
- Täysimääräinen yhdenvertaisuus kaikilla yhteiskunnan osaluilla
- Ihmisoikeuksien edistäminen
  - Tulevaisuuteen suuntautuva aktiivinen toiminta, esim. koulutus, ohjaus, neuvonta, tiedonjako, asenteisiin vaikuttaminen
- Suojelu
  - Valtion suora ja välillinen suojeluvelvoite oikeuksien loukkauksia vastaan. Myös ei-valtiollisten toimijoiden oikeuksien loukkaukset.
- Ihmisoikeuksien takaaminen
  - Valtion tehtävä tosiasiallisia toimia, jotta täysimääräiset ja yhdenvertaiset ihmisoikeudet varmistetaan
  - Edistettävä taattuina oikeuksia sekä tarkoitusperien toteutumista
  - Vaatii riittäviä resursseja

Vammaisuuden käsite (artikla 1)

- Kehittyvä, muuttuva käsite
- Vammaisuuden kattaminen mahdollisimman laajasti ottaen huomioon myös yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset
- Lähtökohtana oltava henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan, ei diagnosoipohjainen määrittely
- Vammaisuus
  - Seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja ympäristöstä sekä asenteista johtuvien esteiden välillä, joka estää täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.
  - Lähtökohta myös Suomen vammaispolitiikassa.

Määritelmät (artikla 2)

- Muiden artikloiden sisältö ymmärrettävä tämän artiklan määrittelyjen valossa.
- ”Kohtuullinen mukauttaminen”
  - tarkoittaa järjestelyjä, joita tehdään vammaista ihmistä varten. Niillä varmistetaan, että vammaisen ihminen voi käyttää kaikkia ihmisoikeuksia samalla tavalla kuin muutkin ihmiset.
  - yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä,
  - joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja
  - joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia.
  - Sisältö ja laajuus riippuvat niitä tarvitsevien tarpeesta
  - Määrittäminen ennakolta ei ole mahdollista
  - Kohtuullisten mukautusten epääminen on ihmisoikeusloukkaus
  - Esimerkkejä: tuettu päätöksenteko, tulkkauspalvelut, ympäristön muokkaaminen niin, että se ei haasta haastavaan käytökseen.

Määritelmät

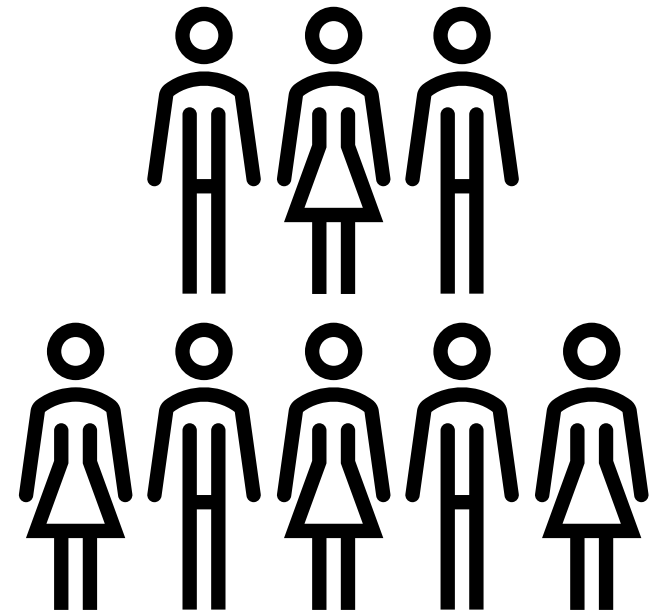
- ”Kaikille sopiva suunnittelu”
  - tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut suunnitellaan niin, että kaikki ihmiset voivat niitä käyttää. Kaikille sopiva suunnittelu voi tarkoittaa esimerkiksi induktiosilmukan asentamista jonnekin tilaan tai liikkumisesteisten ihmisten pysäköintipaikkoja.
  - Sellainen tuotteiden, ympäristön, ohjelmien ja palvelujen suunnittelu, joka mahdollistaa niiden laajan käytön ilman kohtuullisia mukautuksia tai erikoissuunnittelua.
  - Ei sulje pois vamma ryhmien mahdollisia apuvälineitä tai palveluja.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus (artikla 5)

- Tärkeä artikla erityisesti kohtuullisten mukautusten näkökulmasta.
- Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tehtävät tarpeelliset erityistoimet eivät ole syrjintää.
- Artiklalla huomattava merkitys yksittäisten tavoitteiden ja velvoitteiden täytäntöönpanossa. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus edellyttää myönteisen asenneilmapiirin kehittymisen tukemista.

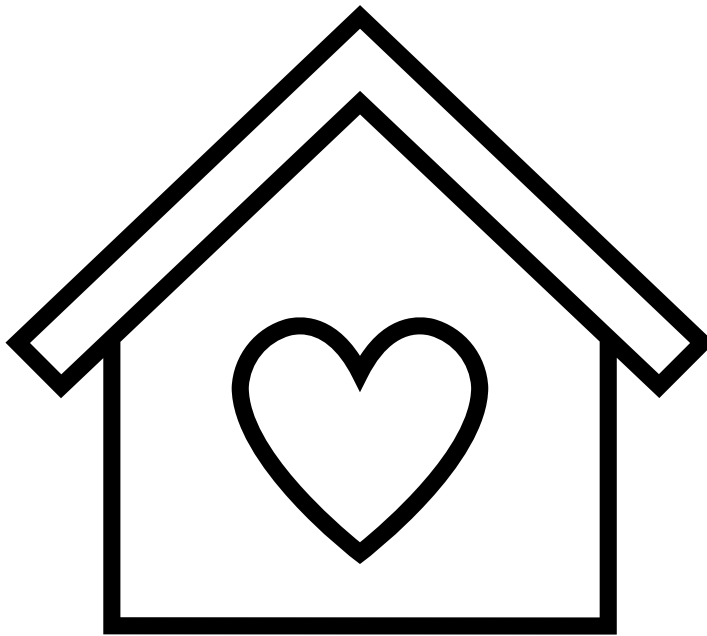

19 artikla + yleiskommentti

- Valtioiden pitää varmistaa, että vammaisilla ihmisillä on oikeus valita asuinpaikkansa samalla tavalla kuin muut. Heillä on myös oikeus toimia yhteisössään samalla tavalla kuin muilla.
  - ”Vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä.”
- Sopimuksen noudattamista valvova YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on julkaissut 19 artiklasta yleiskommentin.
- Yleiskommentti ohjaa säännöksen soveltamista ja tulkintaa.
- Yleiskommentin mukaan asuinpaikan valintaa koskevan oikeuden pitää toteutua sopimusvaltioissa välittömästi.
- Artiklan soveltamisesta ei ole vielä oikeuskäytäntöä korkeimmasta hallinto-oikeudesta. KHO varmasti linjaa jossain vaiheessa sen, mihin asti artiklan mukainen oikeus valita asuinpaikkansa ulottuu.

19 artiklan yleiskommentin tiivistelmä (1)

- Kaikilla vammaisilla ihmisillä on oikeus valita ja päättää, miten, missä ja kenen kanssa he haluavat asua. Oikeus kuuluu jokaiselle vammaiselle henkilölle. Vammaisilla lapsilla on puolestaan oikeus kasvaa perheen kanssa omassa kodissa.
- Jokaisella vammaisella ihmisellä on lisäksi oikeus valita ja päättää esimerkiksi päivittäisistä aikatauluistaan, rutiineistaan sekä omasta tavastaan ja tyylistään elää.
- Jotta vammaiset ihmiset voivat tehdä mainittuja päätöksiä ja valintoja, yhteiskunnan pitää tunnustaa heidät oikeudellisina toimijoina (Vammaissopimus 12 artikla). Oikeudellisen toimijuuden toteutuminen edellyttää, että ihmiset saavat tarvittavaa tukea päätöksentekoon.

19 artiklan yleiskommentin tiivistelmä (2)

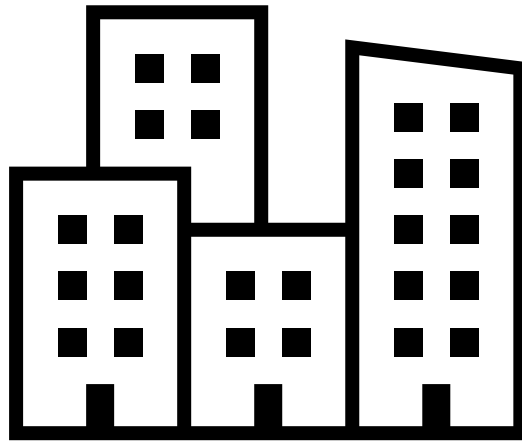

- Oikeus itsenäiseen elämiseen ja osallisuuteen yhteisössä tarkoittaa myös sitä, että vammaisilla ihmisillä on oikeus yksilöllisiin tukipalveluihin.
- Oikeus valita palvelut ja niiden tarjoajat omien tarpeidensa ja mieltymystensä mukaisesti sekä saada tukea palveluiden käyttämiseen.
- Palveluiden tulee joustaa käyttäjän tarpeiden mukaan.
- Yksilölliset tukipalvelut eivät tarkoita vain kotiin annettavia palveluita. Niitä on saatava esimerkiksi työssä, koulutuksessa, vapaa-ajan viettämisessä ja sosiaalisten suhteiden ylläpidossa muiden ihmisten kanssa.
- Yksi itsenäisen elämisen ja osallisuuden yhteisössä mahdollistavista tukipalveluista on henkilökohtainen apu. Määräysvallan käyttäminen voi tapahtua tuetun päätöksenteon avulla.

19 artiklan yleiskommentin tiivistelmä

(3)

- Niille ihmisille, joilla on kommunikaatiossaan vaativia erityistarpeita, on tarjottava sopivaa tukea, jotta he voivat muodostaa ja välittää ohjeitaan, päätöksiään, valintojaan sekä mieltymyksiään. Niitä pitää kuunnella.
- Kaikille ihmisille tarkoitettujen palveluiden, kuten kirjastojen, sairaaloiden, koulujen ja internet-palveluiden pitää olla vammaisten ihmisten saatavilla ja saavutettavissa. Palveluiden on tarvittaessa mukauduttava vammaisten ihmisten tarpeisiin.
- Esteettämiä asuntoja on oltava saatavilla riittävästi kaikilla alueilla riippumatta siitä, asuuko vammainen ihminen yksin vai perheen kanssa. Oikeus ei toteudu täysimääräisesti silloin, jos vammaisille ihmisille tarjotaan asuntoja vain erityisesti heille tarkoitetuilta alueilta, asuinrakennuksista tai naapurustoista.
- Oikeuden toteuttaminen edellyttää kaikenlaisten laitosmaisten asumispalvelujen lakkauttamista.

19 artiklan tulkintaa

- Jotta ihminen voi valita asuinpaikkansa 19 artiklan tarkoittamalla tavalla, on tosiasiaa tarjottava useita vaihtoehtoja, kun sopivaa asumisratkaisua aletaan etsiä – esimerkiksi, kun muutto omaan kotiin tulee kehitysvammaisen nuoren aikuistuesssa ajankohtaiseksi.
- Lainsäädännön lähtökohta on palveluiden järjestäminen yksilöllisten tarpeiden perusteella. Tätä taustaa vasten ”oikeus valita asuinpaikkansa” tarkoittaa vähintään sitä, että ihmisen pitää voida valita sellaisten vaihtoehtojen joukosta, jotka ovat hänelle sopivia.
- Oikeus valita ei toteudu, jos tarjolla on vaihtoehtoja, jotka eivät alkuunkaan sovellu henkilön tarpeisiin. Oikeus ei toteudu myöskään silloin, jos henkilölle tarjotaan ota tai jätä -vaihtoehtoiksi tiettyä asumisyksikköä tai laitosta.
- Kieltää laitospäätökset asumisen vaihtoehtoina. Jos omasta kunnasta ei löydy asiakkaalle sopivia avohuollon asumispalveluita, niitä on hankittava muualta.
- Asumispäätöksiin, jotka eivät vastaa omia toiveita ja tarpeita, voi ja kannattaa hakea muutosta.

Vammaissopimuksen hyödyntäminen

- Ihmis- ja perusoikeusnäkökohtia kannattaa yksittäisessä vammaispalveluasiassa tuoda esiin jo palveluntarvetta arvioitaessa ja palveluita suunniteltaessa sekä niitä haettaessa.
- Vammaissopimuksesta voi löytää apua ja tukea käytännössä jokaisessa vammaispalveluasiassa.
- Suomea sitovien ihmisoikeussäännösten vastaisesta hallintopäätöksestä tai ihmisoikeuksia loukkaavasta tosiasiallisesta hallintotoiminnasta voi aina tehdä muistutuksen yksikön johtavalle viranhaltijalle.
- Kantelu esimerkiksi aluehallintovirastolle tai eduskunnan oikeusasiamiehelle on mahdollista. Etenkin oikeusasiamies on usein perustellut laajasti päätöksiään myös ihmisoikeussäännöksillä.

Vammaissopimuksen hyödyntäminen

- Hallinto-oikeudet eivät aina huomioi ihmisoikeussäännöksiä päätöksiään perustellessaan. Niihin kannattaa kuitenkin vedota. Päätösten täytyy olla ihmisoikeussäännösten mukaisia, vaikkei perusteluissa niitä erikseen mainittaisikaan.
  - Monelle kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen toteutumista valvovalle elimelle on mahdollista tehdä valitus tai kantelu, kun kaikki kotimaiset valitustiet asiassa on käyty läpi.
    - Esimerkiksi vammaissopimuksen toteutumista valvoo YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea.
  - Ihmis- ja perusoikeuksiin vetoaminen yksittäisten asiakkaiden asioissa
    - kunnallisessa tai hyvinvointialueen hallintomenettelyssä
    - hallintotuomioistuimissa ja
    - laillisuusvalvontaviranomaisille kanneltaessa
- tärkeää, jotta saadaan vähitellen lisättyä kaikkien tietoisuutta näistä oikeuksista sekä ymmärrystä niiden tärkeydestä ja velvoittavuudesta.

Vammaislainsäädännöstä

- Keväällä hyväksytyssä vammaislaissa lähtökohtana väljyys, joka mahdollistaisi hyvin YK:n vammaissopimuksen hyödyntämisen yksilöllisiä palveluita suunniteltaessa.
- Laki perustuu ajatukseen yhdenvertaisuuden, itsemääräämisoikeuden, osallisuuden sekä yksilöllisen tarpeen ja etujen toteutumisesta.
- Aiempaa asiakaslähtöisempi asiakasprosessi
- Aiempaa lapsilähtöisempi vammaispalvelulainsäädäntö
- Uudet palvelut (tuettu päätöksenteko ja erityinen osallisuuden tuki), joilla toteutettaisiin konkreettisemmin ja aiempaa paremmin YK:n vammaissopimusta.

Linkkejä lisätietoihin

YK:n vammaissopimus selkokielellä

[https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164966/2023
STM 17 J.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164966/2023_STM_17_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

YK:n vammaissopimus

[https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-
vammaissopimus/](https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-vammaissopimus/)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentit

[https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-
vammaissopimus/vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitean-
yleiskommentit/](https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/ykn-vammaissopimus/vammaisten-henkiloiden-oikeuksien-komitean-yleiskommentit/)

Vammaisen lapsen oikeudet

[https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-
ihmisoikeudet/vammaisen-lapsen-oikeudet/](https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ihmisoikeudet/vammaisen-lapsen-oikeudet/)